

УДК 336.717 (477)

Патюга І.М.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
Економіко-технологічний університет

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У КОНТЕКСТІ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

STATE FINANCIAL MONITORING IN THE REGULATION OF BANKING SECTOR

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто аспекти розвитку фінансового моніторингу та ролі державного регулювання банківського сектору. Досліджено аспекти фінансового моніторингу як окремого поняття та як складової частини державного регулювання. За результатами дослідження запропоновано актуальні пропозиції щодо визначення поняття державного фінансового моніторингу в контексті регулювання банківського сектору й необхідність виокремлення зазначеного поняття з категорії понять фінансового моніторингу.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, державний фінансовий моніторинг в контексті регулювання банківського сектору, протидія легалізації коштів, міжнародні засади державного регулювання фінансового моніторингу.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены аспекты развития финансового мониторинга и роли государственного регулирования банковского сектора. Исследованы аспекты финансового мониторинга как отдельного понятия и как составной части государственного регулирования. По результатам исследования предложены актуальные предложения относительно определения понятия государственного финансового мониторинга в контексте регулирования банковского сектора и необходимость выделения отмеченного понятия из категории понятий финансового мониторинга.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, государственный финансовый мониторинг в контексте регулирования банковского сектора, противодействие легализации средств, международные принципы государственного регулирования финансового мониторинга.

SUMMARY

The article deals with aspects of financial monitoring and the role of government regulation of the banking sector. Investigated aspects of financial monitoring as a separate concept, and as part of state regulation. The survey asked current proposals on the definition of state financial monitoring in the context of regulation of the banking sector and the need for separation of these concepts from concepts of financial monitoring.

Keywords: financial monitoring, state financial monitoring in the context of regulation of the banking sector, opposition to the legalization of funds, international principles of state regulation of financial monitoring.

Постановка проблеми. Феномен легалізації коштів притаманний фінансовим процесам в усіх країнах. Це зумовлено в свою чергу багатьма аспектами соціально-економічного розвитку:

1. інтенсивний аспект – уособлює в собі якісні зміни процесу легалізації коштів, що пояснюються постійним розвитком економіки в цілому, та фінансових операцій зокрема. Поява нових технологій, загальна тенденція глобалізації економічного процесу, що мали місце

в другій половині ХХ століття, все це призвело до зменшення обігу готівкових коштів тим самим сприяло розвитку обігу безготівкових коштів. І саме момент позбавлення від готівкової маси і є невід'ємною частиною процесу відмивання грошей.

2. екстенсивний аспект – пов'язаний з розвитком організованої злочинності як наслідок розвитку самого суспільства, про що йшлося раніше. Для конкретизації даного аспекту можна виділити наступні першопричини: соціальні зміни, серед яких вагоме місце займає міграція, яка є наслідком дедалі помітнішого розриву між добробутом країн із розвинутою економікою, та країн так званого «третього світу»; технологічний розвиток, який за умови появи нових технологій надає можливість злочинцям більш організовано та ефективно здійснювати свою діяльність; збільшення видів предметів злочинів, що характеризується розширенням асортименту товарів та послуг.

Таким чином, дослідивши базові аспекти феномену легалізації коштів, можна стверджувати, що сама суть процесу відмивання кримінальних доходів полягає в тому, що інформація про реальне (злочинне) джерело таких доходів та тих осіб, яким вони належать, приховується або маскується для того, щоб надати джерелам їх походження законного вигляду і тим самим уможливити використання доходів у законному економічному обігу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі наукових досліджень в сфері організації фінансового моніторингу банківського сектора економіки України представлені праці таких вчених, як Т.О. Білько [3], А.П. Гаврилишин [5], С.О. Дмитров [6], А.О. Клименко [7], О. Реверчук [8], Л.М. Чуніхіна [10] та інші.

Постановка завдання. Необхідність дослідження аспектів фінансового моніторингу як окремого поняття, та як складової частини державного регулювання зумовлює виокремлення поняття державного фінансового моніторингу в контексті регулювання банківського сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші офіційні трактування терміну «відмивання грошей» (легалізація коштів) беруть

свій початок з практики Чиказьких гангстерів 20-х років (Аль Капоне та йому подібні), при придбанні та експлуатації місцевих пралень за рахунок прибутку, отриманого від азартних ігор, рекету та продажу алкогольних напоїв. Враховуючи все вищезазначене, основною метою процесу «відмивання» грошей є елімінація ризиків арешту чи конфіскації, або їх зменшення – для досягнення кінцевої мети цього процесу, – вільного використання грошей отриманих злочинним шляхом [10, с. 69-70].

Саме запровадження та ефективне функціонування державного фінансового моніторингу покликане для попередження та ліквідації негативних наслідків даного незаконного процесу.

Трактування поняття «фінансовий моніторинг» науковці пояснюють з різних точок зору. Так, наприклад, А. Клименко визначає фінансовий моніторинг як особливу форму фінансового контролю, що має процес здійснення уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спрямовується на виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом [7, с. 104]. В свою чергу необхідно відмітити, що фінансовий моніторинг є автономним поняттям, і не може бути виражений лише як сутність контролю.

З іншої точки зору трактує це поняття А. Гаврилишин, підкреслюючи, що фінансовий моніторинг являється сукупністю заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам [5, с. 53].

В цьому випадку сутність поняття фінансового моніторингу суб'єктів первинного фінансового моніторингу не зовсім точно враховує значення та вплив державного фінансового моніторингу в системі регулювання всього банківського сектору.

В свою чергу, в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» також наводиться визначення поняття «фінансовий моніторинг» як сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1].

Аналізуючи всі вищезазначені точки зору щодо визначення сутності поняття «фінансовий моніторинг», формується висновок про те, що дане поняття потребує наукового дослідження,

особливо в частині державного фінансового моніторингу, щодо регулювання банківського сектору економіки України.

Враховуючи також той фактор, що можливості тих, хто професійно займається відмиванням грошей необмежені, постає непросте завдання з протистояння небезпеці, пов'язаній з «відмиванням» доходів на всіх рівнях, як перед правоохоронними та іншими контролюючими органами, так і перед фінансовими установами, зокрема комерційними банками [3, с. 32].

Отже, беручи до уваги вищезазначені визначення фінансового моніторингу, можна відмітити, що фінансовий моніторинг є поняттям, дещо схожим з поняттям фінансового контролю, однак фінансовий моніторинг є більш ширшим поняттям, оскільки передбачає постійне спостереження, що дає можливість прогнозувати випадки ризиків пов'язаних з легалізацією коштів.

В свою чергу, дослідження етимології поняття «банківський сектор» в економічній літературі базується на визначенні слова «сектор», що має походження від пізньолатинського *sector* та лат. *seco*, що має значення «розрізати, розділяти» [4]. В економічному значенні термін «сектор» трактується як – велика частина економіки, що має схожі загальні характеристики, що дозволяє відокремити її від інших частин економіки в теоретичних або практичних цілях [11].

На основі цього можна зазначити, що банківський сектор слід розуміти як значну частину національної економіки, яка є складовою державної діяльності з чітко виокремленими, притаманними даній складовій, характеристиками. Можна погодитись з визначенням «банківського сектору» з точки зору системно-структурного аналізу, як сукупність банківських установ, які займаються банківською діяльністю на професійній основі, підпорядковуючись законодавчо встановленим нормам і правилам її ведення, внутрішня і зовнішня взаємодія між якими породжує багаторівневу економічну структуру [8, с. 422].

Враховуючи те, що банківський сектор відіграє вагомий роль в економіці держави, а її діяльність постійно супроводжується ризиками, очевидною є об'єктивна необхідність її регулювання, що передбачається певними механізмами і інструментами запровадження.

Необхідно зазначити, що синонімічним, подібним поняттям до «банківського сектору» є поняття «банківської системи», яка трактується як – сукупність різних видів взаємозв'язаних банків і інших кредитних установ, що діють у рамках єдиного фінансово-кредитного механізму [9].

Важливим недоліком є саме невизначеність поняття державного регулювання в системі фінансового моніторингу банківського сектору України. В результаті цього пропонується

наступне визначення поняття *державного фінансового моніторингу в контексті регулювання банківського сектору* – це сукупність елементів державного регулювання, за допомогою яких здійснюється комплекс заходів щодо відстеження та впливу в сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з метою захисту банківського сектору від зловживань.

Виокремлення зазначеного поняття з категорії понять фінансового моніторингу є необхідним для здійснення більш ефективнішого процесу фінансового моніторингу в частині державного регулювання як на рівні комерційного банку, так і на державному рівні, в сфері діяльності, зокрема, Державної служби фінансового моніторингу України (ДСФМУ).

Що стосується вдосконалення вітчизняної системи державного фінансового моніторингу, то тут доцільно звернутися до зарубіжного досвіду, який має позитивний ефект.

Першими кроками для створення засад надійності функціонування банків та попередження процесів легалізації коштів вважається створення у 1974 році Базельського комітету з банківського нагляду.

Причиною цього слугувала ініціатива тогочасного директора банку Англії Пітера Кука та участь керівників центральних банків країн Бельгії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, США, Швейцарії, Швеції, Франції та Японії. Спеціалізованість Комітету полягала в розробці міжнародних стандартів з банківського нагляду, що в свою чергу стало первинним проявом засад фінансового моніторингу [6, с. 6-7].

Серед розроблених Базельським комітетом стандартів найбільш вагомими стали «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997р.).

Відповідно до даного документу, його метою є зменшення ризику втрат та підтримці довіри до банківської системи. Дані принципи визначають комплекс завдань та порядок дій, запровадження яких і дозволить досягти зазначеної мети:

- попередні умови ефективного банківського нагляду;
- ліцензування і структура нагляду;
- пруденційні правила і вимоги;
- методи поточного банківського нагляду;
- вимоги, що висуваються до інформації;
- повноваження органів банківського нагляду;
- трансграничні банківські операції.

Показовим моментом «Основних принципів» було визнання небезпеки використання банків кримінальними елементами і спричинена цим необхідність мати відповідні внутрішньобанківські запобіжні інструменти. Найбільш важливим превентивним засобом стала рекомендація щодо запровадження й використання банками правил «Знай свого клієнта»

для того, щоб інформація щодо особи клієнта, суті його діяльності та джерел походження коштів, які розміщуються в банку, не викликала підозри щодо його підозрілих, незаконних фінансових операцій. Згодом, у 2001 році, цей підхід був деталізований Базельським комітетом шляхом підготовки документу «Належне ставлення банків до клієнтів» [6, с. 6-7].

Наступним етапом у становленні процесу фінансового моніторингу, в контексті регулювання банківських установ щодо не залучення останніх в процеси легалізації коштів, була ратифікація «Віденської Конвенції» організації Об'єднаних націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, прийнята Конференцією ООН у м. Відні 20 грудня 1988 року. Саме вона стала основою законодавчих актів для України, які регламентують здійснення банківського контролю за сумнівними фінансовими операціями.

Згідно з цією конвенцією, держави, які ратифікували її, мають виявляти сумнівні фінансові операції, заморожувати банківські рахунки несумлінних клієнтів та арештовувати доходи, отримані протиправним шляхом [2].

Впродовж наступних років міжнародне співтовариство активізувало розроблення спільних підходів щодо запобігання використанню банківської та фінансової системи економіки країни для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши аспекти соціально-економічного розвитку та їх вплив на підвищення доходів суспільства, очевидним постало питання становлення процесів фінансового моніторингу. Вагомим важелем в ефективності здійснення даного процесу виступає державне регулювання. Враховуючи, що фінансовий моніторинг покликаний захищати легальність проведення фінансових операцій, які здійснюються зокрема в банківському секторі, очевидним є необхідність виокремлення поняття державного фінансового моніторингу в контексті регулювання банківського сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом : Закон України від 28.11.2002 № 249–IV (з подальшими змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
2. Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція Організації Об'єднаних Націй, прийнята Конференцією ООН у м. Відні 20 грудня 1988 року.
3. Білько Т. О. Запровадження правозастосовчої функції органів фінансового моніторингу як інструменту контролю за діяльністю фінансових інститутів держави : [Текст] / Т. О. Білько // Організаційно-правове забезпечення контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення та перспективи розвитку : [матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції]. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2008. – 588 с.
4. Большая Советская Энциклопедия [Електронний ресурс].

- Режим доступу : <http://dic.academic.ru/contents.nsf/bse>.
5. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг» : [Текст] / А. П. Гаврилишин // Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку : [матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції]. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2008. – 588 с.
 6. Дмитров С. О. Фінансовий моніторинг в банку : [навч. посіб.] / [С. О. Дмитров, В. В. Коваленко, А. В. Єжов, О. М. Бережний]. – Суми : ВТД Університетська книга, 2008. – 336 с.
 7. Клименко А. О. Фінансовий моніторинг – особлива форма фінансового контролю : [Текст] / А. О. Клименко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 101-105.
 8. Реверчук О. Банківський сектор та його структура в Україні / О. Реверчук // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 420–424
 9. Финансовый словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/20362.
 10. Чуніхіна Л. М. Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : [дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08] / Л. М. Чуніхіна ; [Київський національний ун-т внутрішніх справ України]. – К., 2007.
 11. Экономический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/13542.